

Nationale veiligheid & seksegelijkheid

Vrouwen in het geweer

Nadat in 1978 de land- en luchtmacht al overstag waren gegaan, werd in 1983 het mannenmonopolie van de Koninklijke Marine officieel opgeheven. Daarmee werden alle eenheden van de Nederlandse krijgsmacht voor vrouwen toegankelijk.

Alle eenheden? Nee. Een paar kleine onderdelen hielden moedig stand.

Bijna twintig jaar later breiden emancipatiegedachte en gelijkheidsbeginsel zich als een olievlek uit over West-Europa. Europese legers moeten de militante Kreil en de vrolijke Lustig toelaten.¹ Alle discriminatie is verdwenen uit de Europese krijgsmachten.

Alle discriminatie? Nee. Een paar kleine eenheden houden moedig stand.

Even voorstellen?

Het Korps Mariniers en hun Britse vrienden de Royal Marines. Moedige bonken van kerels. Altijd paraat en voor geen kleintje vervaard. Oefenen zowel in de jungle als in arctische streken alwaar zij elkaars lichamen bestuderen (CGB 2000-38 para 3.5²). Behoren tot het neusje van de zalm, oftewel het puntje van de speer. Gespecialiseerd in aanvallen met de bajonet.

De mannen van de onderzeedienst. Ook moedige kerels. Iets minder bonkig (anders passen ze niet in een onderzeeër). Dol op kleine ruimtes. Geen behoefte aan privacy: dat hebben ze niet nodig om te douchen en te poepen. Duiken met gemak zeven weken onder.

Gelijkheid en krijgsmacht

Het blijft een heikel onderwerp: gelijkheid en de krijgsmacht. Ruim vijftien jaar geleden schreef Jenny Goldschmidt in dit blad dat bestudering van de rol van de vrouw in de krijgsmacht een verhelderend licht werpt op de betekenis en reikwijdte van het gelijkheidsbeginsel. Zij bedoelde het positief. Destijds waren net (vrijwel) alle functies bij het leger opengesteld voor vrouwen en waren de aparte vrouwenonderdelen – MILVA, MARVA en LUVA – opgeheven. De eerste emancipatiebeleidsnota van Defensie had het licht gezien en men had allerhande plannen voor de integratie van vrouwen in de krijgsmacht. Slechts enkele eenheden bij de Marine werden vooralsnog uitgezonderd van het beginsel van gelijke toegang, te weten het Korps Mariniers en de onderzeedienst.

Nu, zoveel jaar later, is er eigenlijk niks veranderd. Het percentage vrouwen is nog geen acht procent. Op 54.000 militairen zijn er slechts zestien vrouwen in schaal 13 of hoger te vinden, en bovenal: vrouwen zijn nog steeds uitgesloten van functies bij het Korps Mariniers en op onderzeeërs. Opmerkelijker nog is dat die uitsluiting de goedkeuring heeft van belangrijke organen op het gebied van het gelijke-behandelingsrecht als het Europese Hof van Justitie en de Nederlandse Commissie gelijke behandeling (HvJEG 26 okt. 1999, C-273/97, Sirdar³, en Cgb 2000-38, 30 juni 2000). Wat maakt deze functies zo speciaal?

Seksegelijkheid als risico voor nationale veiligheid

De Nederlandse en Britse marine zijn eensgezind in hun stelling dat het toelaten van vrouwen tot het Korps Mariniers een ernstig risico inhoudt voor de operationele inzetbaarheid van het Korps. Dat is niet omdat vrouwen niet aan de eisen zouden voldoen. In dat geval zou expliciete uitsluiting van vrouwen op grond van hun vrouw-zijn natuurlijk overbodig zijn. Als vrouwen – per definitie – niet

1. HvJEG C-285/98, 11 januari 2000 (*T. Kreil v. Bondsrepubliek Duitsland*), RN 2000/4, 1187 (RN-kort), en ECHR 27 September 1999 (*Case of Lustig-Prean and Becket v. the United Kingdom*), applications nos. 31417/96 and 32377/96. Zie ook ECHR 27 September 1999 (*Case of Smith and Grady v. the United Kingdom*), applications nos. 33985/96 and 33986/96.

2. Zie voor het betreffende oordeel het katern van dit nummer: RN 2001/3, 1315.

3. RN 2000/4, 1186 (RN-kort).

aan de eisen voldoen, zijn ze ongeschikt en hoeft je ze immers niet aan te nemen. De (seksneutrale) eisen als zodanig volstaan dan om (ongeschikte) vrouwen buiten de deur te houden. En zolang die eisen objectief gerechtvaardigd zijn is er geen vuiltje aan de lucht. De Nederlandse marine verwijst zelf naar het Korps Commando Troepen dat wel voor vrouwen open staat, maar waar vrouwen niet door de selectie heen komen (Cgb 2000-38, para. 3.5). De angst is dus kennelijk niet dat er vrouwen tot het Korps doordringen die ongeschikt zijn, maar dat er vrouwen toegelaten wensen te worden die *geschikt* zijn.

Deze, op het eerste gezicht wonderlijke, zorg om de operationele inzetbaarheid verklaart de marine door te wijzen op het volslagen gebrek aan privacy en het noodzakelijke fysieke contact in combinatie met het geringe aantal vrouwen dat zich ooit zal kwalificeren voor de functie. Elke marinier dient óók in tijden van crisis en personeelstekort in de voorste linies te kunnen functioneren. Voor wie dat een open deur lijkt, en nauwelijks een rechtvaardiging van directe vrouwendiscriminatie: het idee erachter is vermoedelijk dat het 'buddy-systeem' in tijden van personeelstekort zal nopen tot m/v-tweetallen. Impliciet wordt vervolgens aangenomen dat een dergelijke intimiteit het gedisciplineerde front in chaos zal doen verkeren. Alsof het niet vele malen intiemer en privacygevoeliger is om iemand een bajonet door z'n donder te jagen, of gejaagd te krijgen, maar dat terzijde.

Zowel het Hof als de Commissie blijken de zorg van de Marine te delen. Het Hof, netjes gevolgd door de Commissie, acht de uitsluiting van vrouwen gerechtvaardigd. Met de uitsluiting van vrouwen van een specifiek onderdeel als de Mariniers of de Royal Marines is een acceptabel evenwicht gevonden tussen het beginsel van gelijke behandeling en de eisen van de openbare veiligheid.

Discriminatie omwille van de nationale veiligheid

Interessant is de manier waarop het Hof het argument van de Marine, dat de introductie van vrouwen de discipline zal ondermijnen, vertaalt. In zijn formulering creëert het Hof ongemerkt een tegenstelling tussen het beginsel van gelijke behandeling en het concept van openbare of nationale veiligheid. Er wordt een rechtstreeks verband gelegd tussen vrouwen en (on)veiligheid, waardoor het maken van een afweging tussen die twee onontkoombaar wordt. Nationale veiligheid wordt zo een toverwoord waarmee de angel uit het gelijkheidsbeginsel wordt gehaald. Want wie kiest er nou niet voor een beetje ongelijkheid als de nationale veiligheid daarbij gebaat is?

Maar natuurlijk is dat verband helemaal niet zo onvermijdelijk en rechtstreeks als het Hof doet voorkomen. Het beginsel van gelijke behandeling verplicht tot gelijke toegang voor vrouwen en mannen. Dat klopt. Maar het verband dat vervolgens gelegd wordt tussen participatie van vrouwen en verminderde operationele inzetbaarheid is helemaal niet zo logisch. De aangevoerde bezwaren kunnen worden samengevat als li-

chamelijk contact m/v en een gebrek aan privacy. Het privacy-argument speelt ook een voorname rol bij de uitzondering die gemaakt wordt voor de onderzee-dienst (Cgb 2000-38).

Waaróm lichamelijk contact en privacygebrek een risico vormen voor de operationele inzetbaarheid wordt nergens duidelijk verwoord. Impliciet lijkt de vrees te worden ingegeven door de gedachte dat het – natuurlijk – fout gaat als je jongens en meisjes bij elkaar zet in een kleine ruimte. En zéker als het een heleboel jongens en een paar meisjes zijn! Maar zijn het dan wel de vrouwen die voor problemen zorgen? Ligt het probleem niet veel meer bij de mannen die er al zijn? Het door de marine aangevoerde argument brengt de Straatsburgse zaak over twee homoseksuele mariniers in herinnering (*Lustig-Prean and Beckett*). Het ontslag van deze twee homo's, uitsluitend vanwege hun seksuele oriëntatie, was gebaseerd op de Armed Forces' Policy and Guidelines on Homosexuality. Deze richtlijn bepaalde dat homoseksualiteit onvereenigbaar was met de militaire dienst. Niet alleen vanwege de zeer dichte fysieke nabijheid waarbinnen het personeel vaak moet werken, maar ook omdat homoseksueel gedrag agressie kan opwekken, relaties kan polariseren en ongedisciplineerdheid teweeg kan brengen (r.o. 42). De richtlijn kon niet door de Straatsburgse beugel, maar niet vanwege strijd met het gelijkheidsbeginsel – daar kwam het Hof, zoals wel vaker, niet aan toe –, maar omdat de militaire reactie een té ernstige inbreuk had gemaakt op het privéleven van de betrokken militairen. (Geen wonder. Beckett bijvoorbeeld werd naar de Surgeon Commander Psychiatrist gestuurd die electroshock-behandeling opperde.⁴)

De zorgen over de chaotische gevolgen van lichamelijk contact m/v blijken vooral te worden ingegeven door de (intolerante) houding van degenen die al in het leger dienen (heteromannen – homofob en seksistisch) en niet zozeer door de houding van degenen die het leger in willen (dan wel uit de kast wensen te komen). Het gelegde verband tussen het beginsel van gelijke behandeling en de nationale (on)veiligheid dat vrouwen in rekening wordt gebracht, lijkt dus eigenlijk op het conto van zittende mariniers geschreven te moeten worden. Dit doet denken aan een opmerking van Jenny Goldschmidt (1986) over 'een enkele (marine)man die bevestigt dat de meeste vrouwen bij de marine uit zijn op sex'. Zo'n visie op vrouwen is niet erg geruststellend en lijkt bitter weinig te maken te hebben met de 'veiligheid' die deze mannen juist geacht worden te verzekeren. Zou het daarom niet veel logischer zijn om iets te veranderen aan de houding van die mannen, in plaats van vrouwen te blijven weren? Een vergelijking met seksuele intimidatie op de (burger)werkvloer ligt voor de hand. Het is bekend dat intimidatie vaker voorkomt in situaties waarin een handjevol vrouwen werkzaam is in een traditionele mannencultuur. Dat is geen reden om vrouwen dan maar uit te sluiten. Integendeel. Het getuigt van goed werkgeverschap (een burgerrechtelijke verplichting) om beleid ter bestrijding van seksuele intimidatie te maken.

4. Zie hiervoor de vervolgszaak ECHR 25 July 2000 (*Case of Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom*), applications nos.

31417/96 and 32377/96.

Het leger maakt een Vrouw van je

Het klinkt logisch, maar toch is het de vraag of het leger daar wel aan wil. Soms lijkt het wel alsof defensie er een speciaal belang bij heeft om de verschillen tussen mannen en vrouwen vast te houden en te benadrukken. Een fraai voorbeeld uit de Verenigde Staten geeft Judith Lorber (*Paradoxes of Gender*, geciteerd door Katherine Franke, 1995, p. 5): 'At a rock and roll dance at West Point in 1976, the year women were admitted to the prestigious military academy for the first time, the school's administrators "were reportedly perturbed by the sight of mirror-image couples dancing in short hair and dress grey trousers," and a rule was established that women cadets could dance at these events only if they wore skirts. Women recruits in the U.S. Marine Corps are required to wear makeup – at a minimum, lipstick and eye shadow – and they have to take classes in makeup, hair care, poise, and etiquette. This feminization is part of a deliberate policy of making them clearly distinguishable from men Marines.' Ook is het in Amerika uitsluitend aan vrouwen toegestaan een paraplu mee te nemen als ze in uniform zijn. Over het paraplugebruik van mannen in uniform werd een veto uitgesproken. Het was 'too wimpy'.

Wie meent dat zo iets alleen in de VS, en dan nog lang geleden kon gebeuren, heeft de uitspraken van de Commissie gelijke behandeling niet goed bijgehouden. Recentelijk maakte de Commissie korte metten met de (ontwerp)kledingvoorschriften van Defensie, omdat deze onderscheid maakten naar geslacht (Cgb 2000-76, 24 nov. 2000). Zo mochten vrouwen bij land-, lucht- en zeemacht van de staatssecretaris 'eenvoudige sieraden van bescheiden afmeting' dragen, maar mannen niet. Bij de luchtmacht was het vrouwen bovendien toegestaan om een paraplu te dragen en in de winter bij regen, sneeuw en vorst buitenshuis schoenen te dragen (para. 3.4. van het oordeel). (Toch eens opletten of de mannen van de luchtmacht 's winters inderdaad blootsvoets gaan....?). Defensie is hardleers. Twee jaar eerder werd het ministerie namelijk ook al op de vingers getikt in een vergelijkbare zaak. Toen ging het erom dat alleen mannen werd verboden om oorknopjes te dragen (Cgb 1998-65, 4 juni 1998).

Laat het leger geen Man van je maken

Welke de redenen zijn om koste wat het kost een onderscheid m/v overeind te willen houden blijft duister. Wellicht is dat het belang van kamaraderie en loyaliteit, het mannen-onder-elkaar-gevoel. Misschien is zo'n onderscheid ook wel van belang omdat niet alleen een gemeenschappelijk vijandbeeld noodzakelijk is

om mannen aan het vechten te krijgen, maar ook een gemeenschappelijk idee van het te beschermen goed (vrouwen en kinderen)?

De indruk wordt gewekt dat mannen vechtjassen zijn die in hun krijgszucht alleen worden gehinderd door de aanwezigheid van vrouwen, maar de realiteit is anders. De meeste mannen hebben helemaal geen zin om te vechten. Maar zolang hun mannelijke hormonen worden opgepept met stereotype vrouwbeelden en er geen vrouwen in de buurt zijn om dat beeld door te prikken, blijven ze misschien wel vechten, en 'hun' vrouwen beschermen. (Andermans vrouw natuurlijk niet.) Maar is dat nou nationale veiligheid? Het beschermen van stereotypen en vooroordelen? Een dergelijke veiligheid, die gebaseerd is op een strikte seksescheiding en wonderlijke vrouwbeelden, is geen erg aantrekkelijke veiligheid. Het is evenmin een erg veilige veiligheid, gegeven het nauwe verband tussen oorlog en verkrachting, militairen en prostitutie, en krijgsmacht en seksuele intimidatie (zoals onlangs nog in Ermelo en Breda). Zo beschouwd is nationale veiligheid wel degelijk gebaat bij seksegelijkheid.

Literatuur en andere stukken

- Katherine M. Franke, 'The Central Mistake of Sex Discrimination Law: The Disaggregation of Sex from Gender', *University of Pennsylvania Law Review*, 1995 Vol. 144, no. 1.
- Jenny E. Goldschmidt, 'Krijgsmacht' (Kroniek Staatsrecht), *Nemesis* 1984 nr. 5, p. 247-249.
- Jenny E. Goldschmidt, 'De vrouw in de krijgsmacht' (kroniek Staats- en bestuursrecht), *Nemesis* 1986 nr. 4, p. 169-171.
- Babette Koopman, 'Frailty, thy name is woman; Vrouwen in de krijgsmacht', *Militair Rechtelijk Tijdschrift*, juni 2000, afl. 6, p. 237-245.
- Panos Koutrakos, 'Community law and equal treatment in the armed forces', *European Law Review* 2000, p. 433-442.
- J. Ann Tickner, *Gender in International Relations. Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, Columbia University Press: New York, 1992.
- Dr. Ch. Tobler, 'Gelijke behandeling en militaire arbeidsverhoudingen', *Nederlands tijdschrift voor Europees recht* 2000 nr. 3, p. 59-64.
- Tweede Kamer 1996-1997, 25 436, nr. 1; Emancipatiebeleid Defensie; Brief van de Staatssecretaris van Defensie, 25 juni 1997.
- Tweede Kamer 1998-1999, 26 206, nr. 11; Emancipatiebeleid 1999; Brief van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 8 april 1999.
- Tweede Kamer 2000-2001, 27 400 X nr. 9; Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2001; Lijst van vragen en antwoorden, 25 oktober 2000.
- 'KMA-militairen geschorst om seksuele intimidatie', *de Volkskrant*, 7 maart 2001.
- Stieven Ramdharie, 'Lekker bam!bam! met rekruten', *de Volkskrant*, 10 maart 2001.